

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับกระบวนการสร้างชุมชนนวัตกรรมบั้งเคระห์งานวิจัย
ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ 18 แห่ง ช่วงปี 2566-ปัจจุบัน

Local History and the Process of Building Innovation Communities: A Synthesis of
Research Projects Conducted by 18 Rajabhat University from 2023 to the Present

นราวิทย์ ดาวเรือง^{1*} และวรยา โสมอินทร์²

Narawit Daorueang^{1*} and Woraya Som-Indra²

¹อาจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

²อาจารย์ ภาควิชาภาษาตะวันตกและภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹Lecturer from Department of History Faculty of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University

²Lecturer from Department of Western Languages and Linguistics Faculty of Humanities and Social Sciences
Mahasarakham University

*Corresponding Author Email: Narawit131976@gmail.com

Received: 10 December 2025 Revised: 16 December 2025 Accepted: 22 December 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และ 2. เพื่อให้เห็นความสำคัญของวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่นำไปสู่การสร้างชุมชนนวัตกรรม เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับกระบวนการสร้างชุมชนนวัตกรรม ในช่วงปี 2566-ปัจจุบัน นั้นมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐบาลที่เรียกว่า “ซอฟต์พาวเวอร์” (Soft Power) หรืออำนาจแห่งความสร้างสรรค์ เพื่อสร้างสรรค์เศรษฐกิจ-สังคมของประเทศไทย ที่ด้านหนึ่งมุ่งเน้นการสร้างรายได้และยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของคนในชุมชนท้องถิ่น อีกด้านหนึ่งคือการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ให้สามารถปรับตัวอย่างเท่าทันกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ-สังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะการดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง ทั่วประเทศ ที่ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจาก หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ได้ปฏิบัติการค้นหารากของทุนทางวัฒนธรรม ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History) นำทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นมาพัฒนาต่อยอดและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ให้เกิดมูลค่าและคุณค่าในมิติของการจัดตลาดทางวัฒนธรรม (Cultural Market) ซึ่งประกอบไปด้วยสินค้าที่สร้างสรรค์ขึ้นจากทุนทางวัฒนธรรม เช่น อาหาร เครื่องแต่งกาย สมุนไพร ของที่ระลึก และการบริการต่างๆภายใต้ทุนทางวัฒนธรรม เช่น การนวด-ประคบด้วยสมุนไพร นวัตกรรมชุมชน การละเล่นพื้นบ้าน และ 2) ความสำคัญของวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่นำไปสู่การสร้างชุมชนนวัตกรรม ระหว่างการดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง ที่นอกจากได้วิธีการและชุดความรู้ประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนและรากของทุนทางวัฒนธรรม การจัดตลาดวัฒนธรรมเพื่อสร้างรายได้และยกระดับเศรษฐกิจฐาน

รากของคนในชุมชนท้องถิ่น ขณะเดียวกันยังเกิดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในลักษณะที่เรียกว่า “ชุมชนนวัตกรรม” ที่มีจุดเด่นด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) ชุมชนนวัตกรรมด้านคลังความรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม กรณีชุมชนบ้านผาบ่อง อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่รับผิดชอบ 2) ชุมชนนวัตกรรมด้านหลักสูตรท้องถิ่น “ตีมิติแบบโบราณ” พื้นที่ชุมชนบ้านเมืองเตา อำเภอพยัคฆภูมิ จังหวัดมหาสารคาม โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เป็นผู้รับผิดชอบ 3) ชุมชนนวัตกรรมด้านความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม พื้นที่วัฒนธรรมแขวงหิรัญบุรี อนุบุรี กรุงเทพมหานคร และ 4) ชุมชนนวัตกรรมด้านการการมีส่วนร่วมและการเกิดสำนึกแบบใหม่ พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ และมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา เป็นต้น

คำสำคัญ: ทุนทางวัฒนธรรม, ชุมชนนวัตกรรม, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

Abstract

This research consists purposes were 1. to develop knowledge and understanding of methods for studying local history and 2. to highlight the importance of local historical study methods in fostering the creation of innovation communities. This study employs a qualitative research approach, based on an examination of relevant documents. The collected data were analyzed using content analysis. The research findings reveal the following 1) Knowledge and understanding of local history study methods and the process of building innovation communities from 2023 to the present are closely related to the Thai government’s policy known as “Soft Power” or creative power, which aims to promote Thailand’s socio-economic development. On one hand, this policy focuses on generating income and enhancing the grassroots economy of local communities; on the other hand, it emphasizes human resource development to enable communities to adapt effectively to contemporary socio-economic changes. In particular, research projects conducted by all 18 Rajabhat Universities nationwide, supported by funding from the Program Management Unit on Area-Based Development (PMU-A), have undertaken initiatives to explore the roots of cultural capital through local history approaches. These initiatives have sought to further develop and creatively transform local cultural capital, generating both economic value and cultural significance through the establishment of cultural markets. Such markets include creative products derived from cultural capital, such as food, clothing, herbal products and souvenirs, as well as services based on cultural capital, including traditional herbal massage and compress therapy, community innovators, and traditional folk performances and 2) The importance of local history study methods in contributing to the creation of innovation communities is evident throughout the implementation of research projects by the 18 Rajabhat Universities. Beyond producing methodological approaches and bodies of knowledge concerning community formation histories and the roots of cultural capital, as well as organizing

cultural markets to generate income and strengthen the grassroots economy, these projects have simultaneously fostered the development of local communities into what may be described as “innovation communities” These communities exhibit distinctive characteristics, including (1) innovation communities focused on repositories of community historical knowledge and cultural capital, as exemplified by Ban Pha Bong Community, Mueang District, Mae Hong Son Province, under the responsibility of Chiang Mai Rajabhat University (2) innovation communities centered on local curricula, such as the “Traditional Knife-Making” curriculum in Ban Mueang Tao Community, Phayakkhaphum Phisai District, Maha Sarakham Province, overseen by Maha Sarakham Rajabhat University (3) innovation communities emphasizing multicultural diversity, as seen in the cultural area of Hiran Ruchi Subdistrict, Thonburi, Bangkok and (4) innovation communities characterized by participatory processes and the emergence of new forms of civic consciousness, found in research project areas of Roi Et Rajabhat University, Sisaket Rajabhat University and Yala Rajabhat University others.

Keywords: Cultural Capital, Innovation Communities, Local History

บทนำ

ประวัติศาสตร์ของผู้คนในสังคมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกัน มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนต่อยอด และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นทำให้วัฒนธรรมที่ถูกส่งผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม ปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติในปัจจุบัน ทว่าการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม ในลักษณะบนล่างของผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครอง ได้สร้างพื้นที่ทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม ในลักษณะใหม่ ทำให้พื้นที่ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ถูกกำหนดเป็นเขตแดนในลักษณะที่เรียกว่า หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ อันเป็นพื้นที่ทางการบริหารขึ้นมาแทนที่ส่งผลกระทบไปถึงความเป็นชุมชนท้องถิ่นเดียวกัน มีพื้นที่ทางภูมิวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ ประเพณีวัฒนธรรม ทำให้หลายแห่งเกิดการล่มสลายตั้งแต่ระดับครัวเรือนไปจนถึงชุมชนท้องถิ่น (อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง, 2566) ทำให้ความเป็นท้องถิ่นเดียวกันค่อยๆถูกทำลายลงไป

ประเทศไทยมีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีความโดดเด่นในอัตลักษณ์ประจำถิ่นของตน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่านับตั้งแต่การตั้งหลักปักฐานสร้างชุมชนขึ้นมาอย่างเป็นรูปเป็นร่าง กลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคต่าง ๆ ได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมโดยบรรพบุรุษและส่งต่อเพื่อสืบทอดให้กับลูกหลานมาจนถึงรุ่นปัจจุบัน วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคต่าง ๆ ได้กลายเป็นต้นทุนสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพให้กับชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะการสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านกระบวนการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยในสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการสร้างมูลค่าและคุณค่าทางเศรษฐกิจ-สังคม ที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต (อัญธิชา มั่นคง, 2560, น.92) การนำทุนทางวัฒนธรรมมาปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำสิ่งที่เป็

สิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นหลัง และประเทศชาติต่อไป (กัญญารัตน์ แก้วกมล, นิตคุณ ท้าวทอง, สุปวีณ์ รสริน, อนุศิษฐ์ เพชรเชนทร์, อมรรัตน์ รัตนสุภา และจันทร์ศม์ ภูติอริยวัฒน์, 2564, น.76)

ทั้งนี้ กระบวนการส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะนโยบายการส่งเสริมสนับสนุน “ซอฟต์พาวเวอร์” (Soft Power) ของรัฐบาลเศรษฐา ทวีสิน ที่มุ่งเน้นยกระดับเศรษฐกิจและพัฒนาความรู้ ความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ของคนไทย ให้สร้างมูลค่าและรายได้รวมทั้งอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมตลอดจนการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยเพื่อนำมาต่อยอดในการสร้างมูลค่าและคุณค่าควบคู่กันไป (ณดา จันทรสม, 2566) ในห้วงเวลาเดียวกันนี้กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ก็เป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันนโยบายซอฟต์พาวเวอร์ผ่านการดำเนินโครงการวิจัยของนักวิชาการ นักวิจัยในสถาบันระดับอุดมศึกษา โดยมอบหมายให้ “หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)” สนับสนุนงบประมาณทำวิจัยและกำกับติดตามผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้สถาบันระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้ง 18 แห่งของไทย ที่ได้รับทุนสนับสนุนการทำงานวิจัยดังกล่าว ดำเนินการขับเคลื่อนโครงการวิจัยโดยเป้าหมายและปลายทาง ได้แก่ การนำทุนทางวัฒนธรรมทั้ง ในระดับชุมชนท้องถิ่นและในระดับเมือง มาสร้างมูลค่าและเพิ่มคุณค่า เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากให้เกิดขึ้นต่อชุมชนท้องถิ่น/เมือง ในมิติของการจัดงานเทศกาลทางวัฒนธรรมประจำปี

ดังนั้น การดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่งทั่วประเทศ ที่เป้าหมายและปลายทางคือการจัดเทศกาลทางวัฒนธรรม (Culture Festival) ที่ด้านหนึ่งทำให้เกิดการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าทางเศรษฐกิจฐานรากให้กับชุมชนท้องถิ่น/เมือง อีกด้านหนึ่งกระบวนการดำเนินงานวิจัยระหว่างทางนับว่าเป็นกระบวนการพัฒนาให้เกิด “ชุมชนนวัตกรรม” (Community Innovation) ในด้านต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะชุดความรู้ประวัติศาสตร์และรากของทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่นำไปสู่การจัดการแหล่งเรียนรู้ คลังความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้การเพิ่มขีดความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ของคนในชุมชนท้องถิ่น/เมืองที่เรียกว่า “นวัตกรรมท้องถิ่น” (Local Innovator) ให้มีศักยภาพในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคม ในปัจจุบัน เช่น มัคคุเทศก์ ช่างฝีมือท้องถิ่น ครูภูมิปัญญา ดังนั้นทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) กับกระบวนการกลายเป็นนวัตกรรมท้องถิ่น (Local Innovation Process) ที่มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กล่าวได้ว่าทุนทางวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นทั้งวัตถุดิบหรือสารตั้งต้น และแรงขับเคลื่อนสำคัญในการสร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อตอบสนองต่อบริบทความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่สามารถผลักดัน ส่งเสริม สร้างสรรค์ ชุมชนนวัตกรรมดังกล่าวให้ตอบรับกับนโยบาย “ซอฟต์พาวเวอร์” ได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
2. เพื่อให้เห็นความสำคัญของวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่นำไปสู่การสร้างชุมชนนวัตกรรม

บททวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมเพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายในการทำงานวิจัย ตลอดจน การทำความเข้าใจเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมกับกระบวนการกลายเป็นนวัตกรรมท้องถิ่นดังรายละเอียด ดังนี้

1. บริบทของหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)

หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) จัดตั้งเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2562 ตามข้อบังคับคณะกรรมการอำนวยการสำนักงานนโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช) มีบทบาทและหน้าที่จัดสรรทุนวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ การพัฒนาชุมชน หรือท้องถิ่นให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมีขอบเขตการดำเนินงานที่สำคัญคือ การพัฒนากำลังคน สถาบันความรู้ ผ่านการส่งเสริม/สนับสนุนการทำงานวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่, 2566) ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่จึงเป็นคำตอบและโอกาส ในการสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงให้กับประเทศ กระทรวง อว. มีบทบาทสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วประเทศ ให้เป็นกำลังสนับสนุนในการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ร่วมกับภาคีต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชนและประชาสังคม หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) จึงได้จัดตั้งวิทยาลัย “ธัชภูมิ” เพื่อการพัฒนาพื้นที่ เร่งและหนุนเสริมการพัฒนานักวิจัย นักวิชาการ และระบบจัดการงานวิจัยเชิงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่อาจจะมีการจำกัดด้านบุคลากรและทรัพยากร รวมถึงการเร่งยกระดับความรู้จากงานวิจัยเชิงพื้นที่ให้ขึ้นสู่ระดับทฤษฎีและกระบวนการสร้างความรู้ใหม่ (Theory and Epistemology) การสังเคราะห์ความรู้เพื่อเชื่อมโยงสู่นโยบายและพัฒนางานวิชาการทั้งด้าน สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่มีผลต่อการพัฒนาพื้นที่ ตลอดจน การสร้างเครือข่ายเพื่อนำผลงานวิชาการไปขยายผลและการสร้างเครือข่ายวิชาการระหว่างประเทศ และวิทยาลัย “ธัชภูมิ” จึงนำมาสู่การเปิดรับข้อเสนอโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ เพื่อรับการพิจารณาและจัดสรรทุน/งบประมาณ ดำเนินโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ในบริบทของการ “ฟื้นอดีตให้เป็นอนาคต” กล่าวคือ การนำ “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ดั้งเดิม มาสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในทิศทางบวก เช่น การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจฐานราก โดยพัฒนาทุนวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เป็นผลิตภัณฑ์และการบริการทางวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ที่ยังคงรักษาคุณค่าและอัตลักษณ์เดิมไว้ การส่งเสริมการหวงคืนของวัฒนธรรมพื้นถิ่นดั้งเดิมในพื้นที่สูญหายไป ที่นำไปสู่การสร้างงาน สร้างอาชีพ และการหลั่งไหลของเงินเข้าสู่พื้นที่เพิ่มมากขึ้นที่เรียกกันว่า “เศรษฐกิจฐานวัฒนธรรม” (Cultural Economy) นำไปสู่การร่วมสร้างสำนึกท้องถิ่นและสืบทอดทุนทางวัฒนธรรมไปยังคนรุ่นหลังต่อไป (ธัชภูมิ. Com, 2566)

2. ทุนทางวัฒนธรรม

“ทุนทางวัฒนธรรม” ในงานศึกษาของ ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, (2549) ได้เสนอว่า ทุนวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับคุณค่าที่เป็นความรู้ คู่ภูมิปัญญา และงานสร้างสรรค์ อันเกิดจากการคนควา และการค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น รวมถึงค่านิยมและความเชื่อที่ก่อให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคมหรือ สร้างกติกาที่เป็นคุณค่าทางสังคมโดยส่วนรวม หรืออาจกล่าวได้ว่า “ทุนวัฒนธรรม” คือ ทุนที่เกิดจาก เบ้าหลอมทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองตลอดจนความเชื่อประเพณี มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ก่อเกิดเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรม การนำคุณค่าทางวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตประจำวันผ่านการแต่งกาย อาหารการกิน การละเล่นและการสร้างผลิตภัณฑ์ เพื่อประโยชน์ ใช้สอยประจำวันเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับ

ครัวเรือน ชุมชน เมือง ก่อให้เกิดรายได้ผ่านวิถีวัฒนธรรม นำไปสู่การสร้างมูลค่าและรายได้ให้กับประเทศชาติในที่สุด อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบการพัฒนาประเทศเสมือนต้นไม้ ทุนทางวัฒนธรรมคือส่วนที่เป็นรากที่มีผลต่อการเติบโตของลำต้น ซึ่งลำต้นคือส่วนที่เป็นทุนทางสังคม ขณะเดียวกันการผลิตรายได้คือส่วนที่สร้างทุนทางเศรษฐกิจและความมั่นคงให้กับประเทศ (สีลาภรณ์ บัวสาย และธนภณ วัฒนกุล, 2568, น.78-79)

3. การสร้างชุมชนนวัตกรรม

นวัตกรรมเพื่อชุมชน คือ สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยการพัฒนา และการเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการนวัตกรรมให้เกิดการขยายผลสู่กลุ่มเป้าหมายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันในงานศึกษาของญาณิศา เผื่อนพะ และประสพชัย พสุนนท์ (2021) ให้ความหมายคำว่า “นวัตกรรมชุมชน” คือ การสร้างความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการแก้ไขปัญหาในชุมชน เพื่อต่อยอดความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษาและการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสมดุล การใช้นวัตกรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและแพร่หลายมากในชุมชน ดังนั้นทุนทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่การสร้างชุมชนนวัตกรรมคือ การนำแนวคิดและวิธีการใหม่ ๆ ที่ค้นพบจากการดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง โดยเฉพาะวิธีการค้นหาของทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากร มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองที่ยั่งยืน อันได้แก่ การสร้างสรรค์ผลงานด้านประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น เช่น คลังความรู้/แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ช่างฝีมือชุมชน การสร้างสรรค์ผลงานจากทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น เช่น เครื่องแต่งกาย สินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น การสร้างสำนึกแบบใหม่ ดังจะกล่าวโดยละเอียดในเนื้อหาของบทความ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลการวิจัย ได้แก่ งานวิจัยนี้เป็นการรวบรวมและศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏ 18 แห่งที่ได้รับทุนวิจัยภายใต้วิทยสถาน “อริยภูมิ” ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) และข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) และจัดเวทีเสวนา วิเคราะห์และสังเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด และรายงานฉบับสมบูรณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง นำเสนอข้อมูลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) ทั้งนี้งานวิจัยได้ผ่านจริยธรรมวิจัยในมนุษย์เรียบร้อยแล้ว

2. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. บริบทและจุดเริ่มต้นในการสังเคราะห์โครงการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า เพื่อทำความเข้าใจที่มาและความสำคัญของบทความนี้ ซึ่งเป็นการสังเคราะห์ข้อมูลจากโครงการวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ในฐานะเครื่องมือสืบค้นประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม (A Local history as a Tool for Exploring the History of Community Formation and Cultural Capital) มีการทำงานวิจัยร่วมกับ นักวิชาการ/นักวิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง ภายใต้วิสัยทัศน์ “ธัชภูมิ” เพื่อการพัฒนาพื้นที่ ประจำปีงบประมาณ 2567 ดังรายละเอียดตามตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 1 แสดงข้อเสนอโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง

ลำดับที่	ชื่อสถาบัน	ข้อเสนอโครงการเรื่อง
พื้นที่ดำเนินโครงการภาคเหนือ		
1	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	ปอยหมั่งกะป่า : การฟื้นคุณค่าประเพณีเขาวงกต จากวิถีชุมชนไทใหญ่ บ้านผาบ่อง สู่เทศกาลวัฒนธรรมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน
2	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์	การขับเคลื่อนเศรษฐกิจวัฒนธรรมด้วยฐานทรัพยากรพื้นที่ถิ่นบนวัฒนธรรมเชื่อมโยงพุทธวิถี 4 วัดสู่พุทธประเพณีอัฐมีบูชา
3	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย	การขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมในเทศกาลวัฒนธรรมของชุมชน บ้านแม่ลอยหลวง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
พื้นที่ดำเนินโครงการภาคใต้		
4	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช	การฟื้นฟูและสืบสานประเพณี “ยกขันหมากพระปฐม” สู่การปลูกจิตสำนึกรักท้องถิ่นและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากเมืองนครศรีธรรมราช
5	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา	การยกระดับเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนพหุวัฒนธรรม “ว่าวบูรณินบง” สู่เทศกาลวัฒนธรรมของจังหวัดยะลา
พื้นที่ดำเนินโครงการภาคอีสาน		
6	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด	การฟื้นฟูและสืบสานประเพณีการไหว้บ่อพันขันเพื่อปลูกจิตสำนึกเยาวชนและสร้างเศรษฐกิจฐานรากผ่านตลาดวัฒนธรรม ข้าว -ปลา -เกลือ
7	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์	การจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนและฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้จังหวัดสุรินทร์
8	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ	การยกระดับเศรษฐกิจชุมชนผ่านกลไกการขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และศรัทธาเจ้าพ่อพญาแล “แห่บายศรีบุญเดือนหก” จังหวัดชัยภูมิ

9	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม	การฟื้นฟูและสืบสานประเพณีไหว้เจ้าพ่อศรีนครเตาในเขตพื้นที่วัฒนธรรมชุมชนชายขอบทุ่งกุลาร้องไห้ด้านทิศตะวันตก สู่การปลูกจิตสำนึกและสร้างเศรษฐกิจฐานรากผ่านตลาดวัฒนธรรมชุมชน กรณีศึกษา บ้านเมืองเตา อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
10	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดร	แต่งกายพื้นถิ่น กินของพื้นบ้าน” ร่วมสืบสานเทศกาลแห่งพญานาคด้วยแนวคิด Local สู่คุณค่า
11	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ	การยกระดับคุณค่าและมูลค่าวัฒนธรรมข้าวลุ่มน้ำมูลพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ
พื้นที่ดำเนินโครงการภาคกลาง		
12	มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี	การอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีโสมอดบั้งสู่การยกระดับเศรษฐกิจฐานรากกลุ่มชาติพันธุ์มอญบ้านวังกะ อำเภอสงขลาบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
13	มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง	เทศกาลว่าวโพธาราม วิถีว่าวไทย” : การขับเคลื่อนภูมิวัฒนธรรมเพื่อการฟื้นฟู อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่น
14	มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์	การฟื้นฟูคุณค่าทุนทางวัฒนธรรมสู่การเพิ่มมูลค่าผ่านกระบวนการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เทศบาลตำบลบางคล้า อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา
15	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา	การยกระดับทุนทางวัฒนธรรมแขวงหิรัญรุจี และขับเคลื่อนขบวนภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างเทศกาลสงกรานต์มอญธนบุรี ผลักดัน สู่ Soft Power
16	มหาวิทยาลัยราชภัฏโลยอลงกรณ์	การขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมมอญ ผ่านการฟื้นฟูเทศกาลวัฒนธรรมมอญสามโคก
17	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี	การฟื้นฟูวิถีชีวิตทุนทางวัฒนธรรมลาวเวียงผ่านการสร้างเทศกาลวัฒนธรรมลาวเวียง บ้านป่าตาล อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
18	มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี	การฟื้นฟูทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจ : สงกรานต์ย่านวังเดิม แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

การเน้นศึกษาเรื่องของทุนทางวัฒนธรรมข้างต้น จึงมีความมุ่งหมายเพื่อให้คนไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ เกิดความเข้าใจ ความตระหนักและความภูมิใจในคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน เพื่อ “ปลดแอก” ทางความคิดความรู้สึกและความเชื่อของคนไทย ทำให้มองเห็นพลังและโอกาสใหม่ในการก้าวผ่านความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมในปัจจุบัน ได้อย่างเท่าทันและไม่มีปมด้อยทางความรู้สึกนึกคิด อย่างไรก็ตามก็จะต้องเห็นได้ว่างานโครงการวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการค้นหาและทำความเข้าใจกับคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรม ดังนั้น โจทย์สำคัญที่ควรพิจารณาคือ จะขยายกระบวนการในการสร้างให้คนในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เกิดสำนึกท้องถิ่นและเห็นคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมของตนได้อย่างไร ขณะเดียวกันสามารถใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้นได้อย่างไร (สีลาภรณ์ บัวสาย และธนภณ วัฒนกุล, 39-43)

ดังนั้น ที่กล่าวมาคือจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะเครื่องมือสืบค้นประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม ทั้งนี้จึงเกิดการนิยาม/ให้ความหมายที่มวิจัยคือ “ทีมโค้ชประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” โดยดำเนินงานวิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง ในฐานะพี่เลี้ยงที่คอยช่วยเหลือ หนุนเสริมด้านการศึกษาชุมชนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในมิติของการปรับเปลี่ยนมุมมองและวิธีการศึกษาท้องถิ่น โดยเฉพาะการศึกษาท้องถิ่นที่มีพลวัต (Dynamic) กลุ่มเล็ก ชับซ้อนและสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของทุนทางวัฒนธรรม ด้วยวิธีการค้นหา “มิติเวลา” (Time Dimension) ที่ทำให้เห็นรากของทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างแท้จริง และสามารถนำมาขยายกระดุมเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนท้องถิ่น ในลักษณะต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น การอนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนาและการสืบทอด โดยมีเป้าหมายที่นำไปสู่การกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก และสร้างคุณค่าต่อสังคม ผ่านการจัดงานเทศกาลประจำปี ตลาดวัฒนธรรม การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ นอกจากนี้ วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ยังทำให้เกิด “ความทรงจำร่วม” (Collective Memory) ของความเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกันที่สามารถปลูก “พลัง”(Empower) แห่งความร่วมมือให้กับชุมชนท้องถิ่น เพื่อการต่อสู้ต่อรองกับอำนาจรัฐราชการได้ในอนาคต

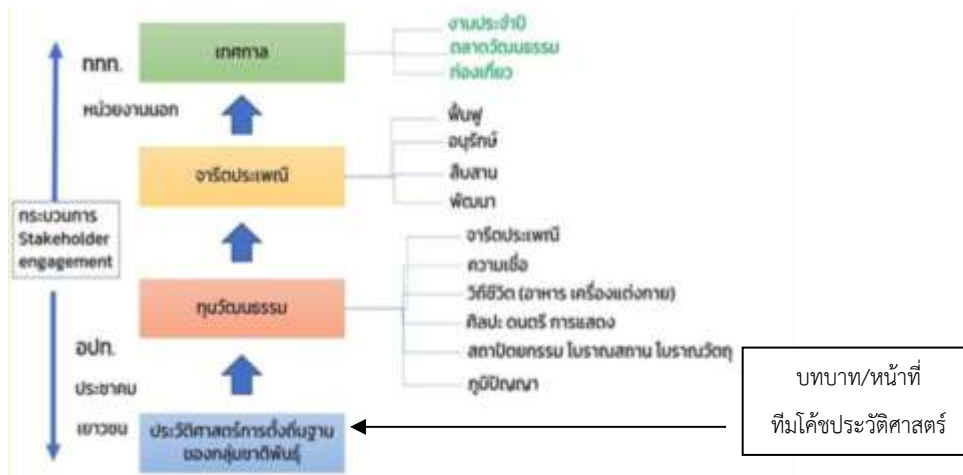
ผลจากการดำเนินโครงการวิจัยทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อนักวิชาการ นักวิจัยและปัญญาชนท้องถิ่น ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ด้านหนึ่งนักวิชาการและนักวิจัยเกิดความรู้เกี่ยวกับวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ การก่อตั้งชุมชนที่สัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของทุนทางวัฒนธรรม ผ่านวิธีการค้นหา “มิติเวลา” (Time dimension) ซึ่งจะทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของการก่อตั้งชุมชนและทุนทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับผู้คนอย่างซับซ้อน อีกด้านหนึ่งของการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันของคนในชุมชน ก่อให้เกิดพลัง (Empower) ด้านการฟื้นฟูศักยภาพในการเรียนรู้ เพื่อการอยู่รอดร่วมกันของคนในท้องถิ่นนั้น หรือที่เรียกว่า “ท้องถิ่นวัฒนา” (Localization) นั้นเอง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2543) อย่างไรก็ตามพลังด้านการฟื้นฟูศักยภาพในการเรียนรู้และวิธีการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง นอกจากปลายทางของการทำงานวิจัยที่ทำให้เกิดเทศกาลประจำปี ที่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนท้องถิ่น และผลักดันให้เข้าสู่นโยบายด้านการบริหารงบประมาณของหน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น เพื่อทำให้เกิดความยั่งยืนทางด้านการจัดงานเทศกาลดังกล่าว ทว่าประการสำคัญหลังจากงานวิจัยสิ้นสุดลง ได้แก่ การเกิดนวัตกรรมด้านต่าง ๆ ขึ้นมาภายในชุมชนท้องถิ่นที่สามารถนำไปต่อยอดให้เกิดมูลค่าและคุณค่าทางเศรษฐกิจ-สังคมต่อไปในอนาคต ดังจะกล่าวอย่างละเอียดในประเด็น “ทุนทางวัฒนธรรมกับกระบวนการกลายเป็นนวัตกรรมท้องถิ่น ช่วงปี 2566-ปัจจุบัน”

2. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์กับทุนทางวัฒนธรรม

การศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนให้ความสำคัญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นช่วง ๆ หรือที่เรียกว่า “มิติเวลา” (Time Dimension) นราวิทย์ ดาวเรือง และคณะ (2567) การศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในมิติเวลาต่าง ๆ ทำให้เห็นชีวิตผู้คนในชุมชนนั้นว่ามีความสัมพันธ์กันเองอย่างไร โดยเฉพาะมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างไร และมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างไร นอกจากนี้การศึกษายังพิจารณาถึงเรื่องราวของผู้คนในชุมชนว่า เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงผู้คนปรับตัวกันอย่างไร มีทุนทางวัฒนธรรมอะไรที่ยังเหลืออยู่ มีทุนทางวัฒนธรรมอะไรที่สูญหายไป และมีทุนทางวัฒนธรรมอะไรที่เหลืออยู่แต่ขบเขาลง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ อาทิ เครื่องแต่งกาย อาหาร ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เรียกว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” โดยทั่วไปการศึกษาประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมิได้ให้ความสำคัญกับความเปลี่ยนแปลงในแต่ละมิติ

เวลาดังกล่าว แต่มักศึกษาโดยวิธีการเขียน “เรื่องราว” ของชุมชนมากกว่าที่เป็นประวัติศาสตร์ การศึกษามักเริ่มต้นเรื่องด้วยการกล่าวถึงชุมชน หรือ หมู่บ้านว่าตั้งขึ้นเมื่อใด โดยใคร และมีผู้ปกครองหรือหัวหน้าตามลำดับกันมาอย่างไรจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ที่ตั้งชุมชนมีขนาดเท่าใด พื้นที่ติดกับชุมชนหรือหมู่บ้านอื่น ๆ อย่างไรบ้าง มีประชากรเท่าใด และมีความโดดเด่นในเรื่องอะไรบ้าง เช่น มีสถานที่ กิจกรรม ผลผลิตที่มีชื่อเสียง การศึกษาในลักษณะดังกล่าวไม่เห็นชีวิตของผู้คนในชุมชนที่มีพลวัต และไม่เห็นรากของทุนทางวัฒนธรรมที่แท้จริง ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานศึกษาของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) เรื่องหมายเหตุวัฒนธรรมร่วมสมัย กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ สะท้อนความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ล้วนถือว่าเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น งานศึกษาของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2548) เรื่องประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน: ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า การศึกษาเรื่องเวลาเมื่อเห็นถึงเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์/พื้นที่ศึกษา ก็จะทำให้เข้าใจได้ถึงมิติของเวลา คือความเปลี่ยนแปลงของชุมชน-หมู่บ้าน ด้วย นั่นคือต้องเป็นการพิจารณา “เวลา” ตามสายตาของชาวบ้านที่อยู่เหตุการณ์และชาวบ้านที่ได้รับฟังต่อ ๆ กันมา ในมิติทางประวัติศาสตร์เรียกว่าเป็นหลักฐานขั้นต้นและหลักฐานขั้นรองตามลำดับ ดังนั้นการพิจารณาเรื่องเวลาจึงต้องให้ชาวบ้านทำให้ “เวลา” เป็นของชาวบ้านเอง เช่น การให้ผู้เฒ่าผู้แก่ระบุถึงความเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์สำคัญๆที่เกิดขึ้นแก่ชีวิตของพวกเขาจากความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้าน

ทั้งนี้ วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้ความสำคัญกับ การเก็บข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history) ที่จะนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้เป็นหลักฐานในการเรียบเรียงเรื่องราว ที่นำมาประยุกต์ใช้กับข้อมูลในการสัมภาษณ์บุคคล ที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต วิธีการทำมาหากิน ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งขั้นตอนของการเก็บข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่ามีรายละเอียดดังนี้ 1) การเลือกสรรวิทยากรหรือผู้ให้สัมภาษณ์ ศึกษาจากการค้นคว้าเอกสาร ขอคำแนะนำจากผู้รู้หรือได้จากผู้รู้ว่าการศึกษา ทำบัญชีรายชื่อผู้บอกเล่า 2) การสนทนากลุ่ม (เวทีชาวบ้าน) โดยการรวบรวมผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้านภายในพื้นที่ทำการวิจัยมานั่งพูดคุยและให้ข้อมูล พร้อมทั้งยังเป็นการตรวจสอบข้อมูลด้วย 3) การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มต้องอยู่ในบรรยากาศที่เอื้ออำนวย เช่น ความเป็นกันเอง การสร้างความประทับใจ และเป็นผู้ฟังมากกว่าผู้พูด 4) การจดบันทึกข้อมูล โดยเริ่มต้นจะต้องมีการบันทึกประวัติของผู้ให้สัมภาษณ์ และ 5) การตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบจากเอกสารจากแหล่งอื่น ๆ การจัดการสนทนากลุ่ม จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์แยกแยะข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นออกจากกัน (ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, 2524) อย่างไรก็ตาม การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น/ในมิติของการนำชุดความรู้ดังกล่าวไปต่อยอดในด้าน การพัฒนาชุมชนนั้น มิติของการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน สิ่งที่สำคัญที่สุดหลังจากสิ้นสุดกระบวนการศึกษา คือ การคืนชุดความรู้และวิธีการแก่ชุมชนนั้น ๆ โดยงานศึกษาของเอี่ยม ทองดี และคณะ (2544) เรื่องพลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม แสดงให้เห็นถึงการนำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาชุมชน เพื่อการรู้ถึงรากเหง้าความเป็นมาของตนเองและเกิดความภาคภูมิใจทงแหวน สำนึกรับผิดชอบต่อท้องถิ่นมากขึ้นพร้อม ๆ กับการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น ส่งเสริมความรู้ ความรักและภูมิใจในชุมชนของตนเอง สืบสานคุณค่าความสำคัญของมิติประวัติศาสตร์ เช่น การค้นหาความทรงจำของพื้นที่สำคัญในอดีต ซึ่งจะทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

รูปภาพที่ 1 กรอบคิดในการดำเนินโครงการวิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2567)

3. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับกระบวนการสร้างชุมชนนวัตกรรม ในช่วงปี 2566-ปัจจุบัน

ตลอดระยะเวลาของการดำเนินโครงการวิจัยร่วมกับ นักวิจัย/นักวิชาการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่งทั่วประเทศ ด้านหนึ่งคือการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นให้เกิด “เทศกาลวัฒนธรรม” (Cultural Festival) โดยเฉพาะการประกอบสร้างเทศกาลให้เข้ากับสภาพการณ์ในปัจจุบัน และการสร้างเทศกาลขึ้นใหม่รวมทั้งการประดิษฐ์ คิดค้นสินค้าทางวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ เช่น เครื่องแต่งกาย อาหาร ของเล่น และของที่ระลึก ทว่าอีกด้านหนึ่งกระบวนการดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง ได้สร้างคุณูปการให้เกิดกับชุมชนท้องถิ่นในลักษณะที่เรียกว่า “ชุมชนนวัตกรรม” (Community Innovation) รายละเอียด ดังนี้

3.1 ชุมชนนวัตกรรมด้านคลังความรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม พื้นที่การดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เรื่อง “ปอยหมั้งกะป่า: การฟื้นคุณค่าประเพณีชาวองคต จากวิถีชุมชนไทใหญ่บ้านผาป่อง สูเทศกาลวัฒนธรรมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน” (ชาติรี มณีโกศล, ธรรศ ศรีรัตนบัลล์, นิโลบล วิมลสิทธิชัย และพุทธชาติ ยมกิจ, 2567) การดำเนินโครงการวิจัยร่วมกันระหว่างทีมโค้ชประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับทีมวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ทำให้เกิดการเขียนประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นในลักษณะใหม่ โดยใช้มิติเวลา (Time Dimension) กำกับ ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนแต่ละมิติเวลา ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีการแบ่งมิติเวลาในการนำเสนอข้อมูลดังนี้คือ 1) ยุคก่อนก่อตั้งชุมชนผาป่องในพื้นที่ปัจจุบัน ก่อน พ.ศ. 2400 2) ยุคการก่อรูปชุมชนผาป่องใหม่ พ.ศ. 2401-2500 3) ยุคชุมชนผาป่องกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ พ.ศ. 2500 – 2539 4) ยุคชุมชนผาป่องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (พ.ศ 2540- ปัจจุบัน) ชุดข้อมูลประวัติศาสตร์ที่นำมาเสนอในลักษณะใหม่ดังกล่าว เกิดจากการนำผู้รู้/ปัญญาชนท้องถิ่นในชุมชนบ้านผาป่อง มาให้ข้อมูลในลักษณะของการจัดเวทีเสวนาให้ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านผาป่องไปพร้อม ๆ กัน

สิ่งที่เกิดขึ้นคือ การรวบรวมเนื้อหาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนบ้านผาป่องในลักษณะใหม่ พร้อมทั้งการจัดพิมพ์เผยแพร่ข้อมูลร่วมกับชุมชน ซึ่งกล่าวได้ว่าการทำงานของทีมวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ด้านหนึ่งสามารถเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการเขียน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบเดิม ที่ไม่มีการแบ่งมิติเวลาให้เห็นความเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ของผู้คน ดังที่ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2548) กล่าวไว้ว่า ความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์/พื้นที่ศึกษา ก็จะทำให้เข้าใจได้ถึงมิติของเวลา คือความเปลี่ยนแปลงของชุมชน-หมู่บ้าน กล่าวคือต้องเป็นการพิจารณา “เวลา” ตามสายตาของชาวบ้านที่อยู่เหตุการณ์และชาวบ้านที่ได้รับฟังต่อ ๆ กันมา ในมิติทางประวัติศาสตร์เรียกว่าเป็นหลักฐานขั้นต้นและหลักฐานชั้นรองตามลำดับ ดังนั้นการพิจารณาเรื่องเวลาจึงต้องให้ชาวบ้านทำให้ “เวลา” เป็นของชาวบ้านเอง เช่น การให้ผู้เฒ่าผู้แก่ระบุถึงความเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดแก่ชีวิตของพวกเขาจากความรู้สึกร่วมกันของชาวบ้านนั่นเอง อีกด้านหนึ่งคือการผลักดันทีมวิจัย/นักวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ให้ทำการจัดพิมพ์เผยแพร่ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านผาบ่องออกสู่สาธารณะ ที่เป็นตัวชี้วัดให้เห็นถึงความสำเร็จในการดำเนินโครงการวิจัย โดยเฉพาะการเกิดผลผลิต (Out Put) ความรู้ใหม่ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านผาบ่อง ผลลัพธ์ (Out come) การนำชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านผาบ่องเผยแพร่ออกสู่สาธารณะในลักษณะต่าง ๆ เช่น หนังสือ เว็บไซต์ ส่วนผลกระทบ (Impact) คือ การเกิดสำนึกร่วมในการเขียนประวัติศาสตร์ของคนในชุมชน กล่าวได้ว่าเป็นการคืนความรู้กลับสู่ชุมชนหลังจากการดำเนินโครงการวิจัยสิ้นสุดลง

รูปภาพที่ 2 การมีส่วนร่วมในการเขียนประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านผาบ่อง จังหวัดแม่ฮ่องสอน (นราวิทย์ ดาวเรือง, 2567)

3.2 ชุมชนนวัตกรรมด้านหลักสูตรท้องถิ่น “ตีมิติแบบโบราณ” เกิดขึ้นจากพื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เรื่องการฟื้นฟูและสืบสานประเพณีไหว้เจ้าพ่อศรีนครเตาในเขตพื้นที่วัฒนธรรม ชุมชนชายขอบทุ่งกุลาร้องไห้ด้านทิศตะวันตกสู่การปลูกจิตสำนึกและสร้างเศรษฐกิจฐานรากผ่านตลาดวัฒนธรรมชุมชน กรณีศึกษา บ้านเมืองเตา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม การนำทุนทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อศรีนครเตาตามยกระดับให้เกิดเทศกาลการเฉลิมฉลองศาลเจ้าพ่อศรีนครเตาแล้ว ยังดำเนินการฟื้นฟูประเพณีขึ้นใหม่ ที่เรียกว่า “เทศกาลแห่ดาบแสนต่อเจ้าพ่อศรีนครเตา” อย่างไรก็ดีเทศกาลแห่ดาบแสนต่อดังกล่าว นอกจากเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับทุนทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อเจ้าพ่อศรีนครเตาแล้ว ยังพบว่าบริบทของชุมชนบ้านเมืองเตายังเกี่ยวข้องกับความเชื่อเจ้าพ่อศรีนครเตา โดยปรากฏให้เห็นเตาถลุงเหล็กขนาดใหญ่ในบริเวณ

โรงเรียนเมืองเตาพิทยาคม แสดงให้เห็นอดีตอันรุ่งเรืองของชุมชนแห่งนี้ ที่มีการถลุงเหล็กใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกันเตาถลุงเหล็กดังกล่าวก็เกี่ยวข้องกับความเชื่อเจ้าพ่อศรีนครเตา ในฐานะที่เป็นสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์และขึ้นรูป “ดาบแสนตอ” อาวุธประจำกายของเจ้าพ่อศรีนครเตานั้นเอง

จากชุดข้อมูลข้างต้นจึงนำมาสู่การถ่ายทอดออกมาเป็นแบบแผน ให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน โดยเฉพาะการเกิดกลไกขับเคลื่อนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น “ตีมีดแบบโบราณ” ให้กับเยาวชนและผู้สนใจในชุมชนบ้านเมืองเตาและชุมชนใกล้เคียง ทั้งนี้เป็นความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเตา โรงเรียนเมืองเตาพิทยาคมและคณะกรรมการกองทุนศาลเจ้าพ่อศรีนครเตาอย่างใกล้ชิดชุมชนนวัตกรรมด้าน“หลักสูตรท้องถิ่น” (นัชชา อุ่เงิน, ปัญญา เสนาเวียง และยุวดี อินสำราญ, 2567) ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องราวของตนเอง ของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น แบบเรียนเรื่องท้องถิ่นจึงควรให้ความสำคัญกับผู้คนจำนวนมาก และความสัมพันธ์ของผู้คนกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นผู้คนด้วยกันในชุมชนเดียวกันและต่างชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ของผู้คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในมิติของเวลา รวมทั้งการปรับตัวของผู้คน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจตัวตนของชุมชนแห่งนั้น ๆ ดังคำอธิบายของสุนทรชัย ขอบยศ (2562) ที่ได้นำเสนอว่าบทบาทของท้องถิ่นในการจัดการศึกษาในระดับท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นนำประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่มาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หรืออาจมีการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งจะกลายเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญของผู้คนทั้งในและนอกชุมชน

รูปภาพที่ 3 ชุมชนนวัตกรรมด้านหลักสูตรท้องถิ่นตีมีดแบบโบราณ (นัชชา อุ่เงิน, ปัญญา เสนาเวียง และยุวดี อินสำราญ, 2567)

3.3 ชุมชนนวัตกรรมด้านความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาในครั้งนี้เป็นการดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง “การยกระดับทุนทางวัฒนธรรมแขวงหิรัญรุจี และขับเคลื่อนขบวนภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างเทศกาลสงกรานต์มอญธนบุรี ผลักดันสู่ Soft Power” ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ที่กล่าวถึงความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรมของชุมชนแขวงหิรัญรุจี ที่มีความสำคัญคือ เป็นย่านเมืองแห่งประวัติศาสตร์และประเพณีวัฒนธรรม มีความเกี่ยวเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

โดยเฉพาะความหลากหลายในกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวมุสลิม ชาวลาว ชาวมอญ ชาวจีน ที่ผสมผสานความเชื่อความศรัทธาและวิถีชีวิต มีสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางทางด้านความเชื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น มัสยิด วัด ศาลเจ้า โบสถ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายทางวัฒนธรรมดังกล่าว เป็นประเด็นปัญหาหลักในการดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาในการจัดเทศกาลทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความเป็นพหุวัฒนธรรม ให้มีพื้นที่แสดงตัวตนของแต่ละกลุ่ม เพื่อการยอมรับปรับตัวและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตลอดไป

ดังนั้น จึงมีการขับเคลื่อนโครงการวิจัยผ่านเยาวชนและชุมชนในมิติต่าง ๆ เช่น การสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงชุดข้อมูลการตั้งถิ่นฐานและรากของทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์สั่งสมและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน การให้ความรู้เรื่องทุนทางวัฒนธรรมแก่เด็กและเยาวชนทั้งภาคบรรยายและลงภาคสนาม สัมผัสกับทุนทางวัฒนธรรมโดยตรงและสามารถนำมาประยุกต์คิดค้น เพื่อสร้างมูลค่าและคุณค่าทางเศรษฐกิจ-สังคม ให้เกิดขึ้นกับชุมชนแขวงหิรัญรุจี โดยเฉพาะสตีกเกอร์ในแอปพลิเคชันไลน์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาหารประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น “ข้าวแซ่” ของกลุ่มมอญ การไหว้ “ปู้ศรีภูมิ” ฝักระบุขของชาวลาว อาคาร “บาแล” ใช้สำหรับประกอบศาสนกิจและสอนอัลกุรอานของชาวมุสลิม “ศาลเจ้ากวนอู” ของชาวจีน เป็นต้น ดังนั้นชุมชนนวัตกรรมด้านความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม ดังกล่าว หากดำเนินการด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานในการขับเคลื่อนความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความเข้าใจและความสมานฉันท์ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ทว่ายังช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ดังที่ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2548) ได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า การเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชน ในวิถีทางที่ทำให้ประชาชนรู้สึก “เป็นเจ้าของ” ชุมชนร่วมกันนั่นเอง

รูปภาพที่ 4 ชุมชนนวัตกรรมด้านความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม (นราวิทย์ ดาวเรือง, 2567)

3.4 ชุมชนนวัตกรรมด้านการการมีส่วนร่วมและเกิดสำนึกแบบใหม่ การสร้างสำนึกใหม่ให้แก่เด็ก-เยาวชนและคนในชุมชนท้องถิ่น สิ่งที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญคือ ผู้คน ในชุมชนต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดชุดความรู้เพื่อสร้าง “ความทรงจำร่วมกัน”

(Collective Memory) ที่กล่าวเช่นนี้เพราะชุมชนในแต่ละแห่งต่างมีประวัติศาสตร์ ตำนาน ความเชื่อ ประเพณี ฯลฯ เป็นของตนเองหรือร่วมกับชุมชนอื่นในมิติของความเป็น “ท้องถิ่นเดียวกัน” ในอดีตที่ผ่านมาเรื่องราวที่เป็นความทรงจำร่วมจึงทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างสรรค์ ในการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ร่วมกัน (Collective Identity) กาญจนา แก้วเทพ (2560) การสร้างความทรงจำร่วมกันดังกล่าว เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral history) ซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิหรือข้อมูลทุติยภูมิ ที่นำมาสังเคราะห์เพื่อถ่ายทอดให้กับเด็ก-เยาวชนและผู้คนในชุมชนได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและทุนทางวัฒนธรรม

นอกจากการสร้างสำนึกแบบใหม่ให้กับเด็ก-เยาวชนและผู้คนในชุมชนแล้ว ชุมชนยังสามารถบูรณาการกับสถานศึกษา โดยยกระดับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนรายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้เด็ก-เยาวชน ได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น แผนที่ชุมชน (เน้นสถานที่สำคัญทางเศรษฐกิจ-สังคม) แผนที่สายตระกูล (เน้นเครือญาติในครอบครัว) การเรียนรู้จากครุภูมิปัญญา/ช่างฝีมือท้องถิ่น นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาให้เด็ก-เยาวชนเป็นมัคคุเทศก์น้อย (กรณีชุมชนท่องเที่ยวทางโบราณคดีและสถานที่สำคัญ) สร้างรายได้ให้กับตนเองและชุมชน เช่น กรณีแหล่งท่องเที่ยว บ่อพันขัน อำเภอสุวรรณภูมิ-กิ่งอำเภอนองสี จังหวัดร้อยเอ็ด (ปริญญา ภัทรปัญญากร, มนตรี เตียนพลกรัง, อภิชาติ ดีไม่น้อย และนรินทรา มิ่งโอโล, 2567) แหล่งท่องเที่ยวภูแก้วสีหิน อำเภอรามัญ จังหวัดศรีสะเกษ (ประกาศิต อานุภาพแสนยากร, ประจวบ จันทรมั่น และเอมอร แสนภูวา, 2567) ชุมชนผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ชาติรี มณีโกศล, ธรรม ศิริรัตนบัลล์, นิโบล วิลลิตธิชัย และพุทธชาติ ยมกิจ, 2567) กรณีการเรียนรู้จากครุภูมิปัญญา/ช่างฝีมือท้องถิ่น ที่น่าสนใจได้แก่พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ซึ่งปฏิบัติการฟื้นคืนเทศกาลการเล่นว้าวที่มี ชื่อว่า “ว้าวบูรงนิบง”และ “ว้างเบอฮามัส” ซึ่งข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกล่าวถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่เดินทางมาร่วมเทศกาลดังกล่าว ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) ขณะเดียวกันยังกล่าวถึงเจ้าเมือง/สุลต่าน หัวเมืองมลายูในอดีตทั้ง 7 หัวเมือง ที่เข้ามามีส่วนสำคัญในเทศกาลเล่นว้าวหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว อย่างไรก็ตามที่เจ้าเมือง/สุลต่านเล่นนั้นมาจากครุภูมิปัญญา/ช่างฝีมือท้องถิ่นที่เรียกว่า “ครูหมอว้าว” ซึ่งครูหมอว้าวได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ จังหวัดยะลานำมาสู่การประดิษฐ์ทำรำเกี่ยวกับการเล่นว้าวประกอบการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดแสดงในงานประเพณีของพื้นที่ต่าง ๆ ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (นุรีดา จะปะกียา, นิรุสรา มินทราศักดิ์, ปพน บุขยมาลย์ และมินา ระเด่นอามัด, 2567) การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและทุนทางวัฒนธรรม ตลอดจนการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เปรียบเสมือน “มรดก” ที่ส่งต่อให้กับคนรุ่นต่อไปให้สืบสาน สืบทอด ให้เกิดคุณค่าและมูลค่าอยู่กับชุมชนตลอดไป ดังงานศึกษาของดวงพร คำณวนวัฒน์ และคณะ (2560) กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า กลไกสำคัญในการสร้างความสมดุลของคุณค่าทางวัฒนธรรมและมูลค่าทางเศรษฐกิจ คือ การให้คนทุกกลุ่มในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการหมุนเวียนจากคนนอกอย่างเหมาะสม ควรให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจในความหมายและความสำคัญของการสร้างมูลค่าจากวัฒนธรรม การนำวัฒนธรรมมาปรับใช้เพื่อการพัฒนา โดยยังคงตระหนักถึงคุณค่าและไม่ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสธุรกิจร่วมสมัยนั่นเอง

รูปภาพที่ 5 ประกอบการวิจัย (นราวิทย์ ดาวเรือง, 2567)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวิถีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับกระบวนการสร้างชุมชนวัฒนธรรม ในช่วงปี 2566-ปัจจุบัน นั้น มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐบาลที่เรียกว่า “ซอฟต์พาวเวอร์” (Soft Power) หรืออำนาจแห่งความสร้างสรรค์ เพื่อสร้างสรรค์เศรษฐกิจ-สังคมของประเทศ ไทย ที่ด้านหนึ่งมุ่งเน้นการสร้างรายได้และยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของคนในชุมชนท้องถิ่น อีกด้านหนึ่งคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้สามารถปรับตัวอย่างเท่าทันกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ-สังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะการดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง ทั่วประเทศ ที่ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจาก หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ได้ปฏิบัติการคั้นหารากของทุนทางวัฒนธรรม ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History) นำทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นมาพัฒนาต่อยอดและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ให้เกิดมูลค่าและคุณค่าในมิติของการจัดตลาดทางวัฒนธรรม (Cultural Market) ซึ่งประกอบไปด้วยสินค้าที่สร้างสรรค์ขึ้นจากทุนทางวัฒนธรรม เช่น อาหาร เครื่องแต่งกาย สมุนไพร ของที่ระลึก และการบริการต่างๆภายใต้ทุนทางวัฒนธรรม เช่น การนวด-ประคบด้วยสมุนไพร นวัตกรรมชุมชน การละเล่นพื้นบ้าน

2. เพื่อให้เห็นความสำคัญของวิถีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่นำไปสู่การสร้างชุมชนวัฒนธรรม พบว่า ความสำคัญของวิถีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่นำไปสู่การสร้างชุมชนวัฒนธรรม ระหว่างการดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 18 แห่ง ที่นอกจากได้วิธีการและชุดความรู้ประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนและรากของทุนทางวัฒนธรรม การจัดตลาดวัฒนธรรม เพื่อสร้างรายได้และยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของคนในชุมชนท้องถิ่น ขณะเดียวกันยังเกิดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในลักษณะที่เรียกว่า “ชุมชนนวัตกรรม” ที่มีจุดเด่นด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) ชุมชนนวัตกรรมด้านคลังความรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม กรณีชุมชนบ้านผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่รับผิดชอบ 2) ชุมชน

นวัตกรรมด้านหลักสูตรท้องถิ่น “ติ่มดแบบโบราณ” พื้นที่ชุมชนบ้านเมืองเตา อำเภอพยัคฆภูมิ จังหวัดมหาสารคาม โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เป็นผู้รับผิดชอบ 3) ชุมชนนวัตกรรมด้านความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม พื้นที่วัฒนธรรมแขวงหิรัญบุรี หนองบัว กรุงเทพมหานคร และ 4) ชุมชนนวัตกรรมด้านการมีส่วนร่วมและการเกิดสำนึกแบบใหม่ พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา เป็นต้น

การอภิปรายผล

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

การเป็นชุมชนนวัตกรรมด้านต่าง ๆ เกิดจากการใช้ความรู้และวิธีการทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นฐาน ทำให้เข้าถึงชุดความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและรากของทุนทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การต่อยอดในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ-สังคมและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่ยั่งยืน ดังที่ ยงยุทธ ชูแว่น (2545) ได้กล่าวไว้ว่า แนวทางของการพัฒนาประเทศต้องมุ่งไปที่การพัฒนา “ตัวคน” เป็นสำคัญ ซึ่งหมายถึงการพัฒนาให้เกิดความมั่นคงในชีวิตโดยเพิ่มขีดความสามารถที่เข้มเป็นฐานและได้สืบทอดมานานในชุมชน นั้นหมายความว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อสร้างความรู้และเป็นเจ้าของในฐานะ “ผู้สร้างประวัติศาสตร์” ความรู้และความเป็นเจ้าของในฐานะผู้สร้างประวัติศาสตร์ จะช่วยฟื้นฟูสำนึกประวัติศาสตร์ในชุมชนขึ้นมาใหม่ หลังจากที่ถูกกระแสการพัฒนาแนวทางเก่าทำลายให้เสื่อมเลือนหรือขาดความมั่นใจมานาน ให้กลับคืนมามีความเชื่อมั่นในตัวเองและมีศักยภาพที่จะนำเอาภูมิปัญญา/ทุนทางวัฒนธรรมต่างๆ ที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะชุดความรู้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ทำให้เกิดชุมชนนวัตกรรมด้านต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ในรายละเอียดผลการวิจัยของบทความนี้

ข้อค้นพบ หรือองค์ความรู้ใหม่

ข้อค้นพบ ได้แก่ การขาดนักวิจัย/อาจารย์ทางประวัติศาสตร์ ในทีมวิจัยของมหาวิทยาลัยที่ได้รับทุนทั้ง 18 แห่ง ทำให้การค้นหาทุนทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ “ราก” ดั้งเดิม หรือหากเป็นรากของทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ทว่าไม่สามารถอธิบายเนื้อหา/ชุดความรู้ที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนท้องถิ่น ที่ทำให้ขาดเสน่ห์ ในการจัดเทศกาลทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามพื้นที่ที่ค้นพบรากของวัฒนธรรมดั้งเดิมและสามารถนำมายกระดับให้กลายเป็นเทศกาลทางวัฒนธรรมขึ้นใหม่ อย่างมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มีเทศกาลที่มีชื่อว่า “เทศกาลแห่ดาบแสนต่อเจ้าพ่อศรีนครเตา” ทำให้เกิดเทศกาล/งานประจำปีที่ใช้คำว่า “จุดติด” แนวคิดในการนำทุนทางวัฒนธรรมมายกระดับให้เกิดมูลค่าและคุณค่าแก่ชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันกระบวนการดำเนินงานวิจัยได้ก่อให้เกิดรูปแบบและกลไกการเปลี่ยนทุนวัฒนธรรมไปสู่ชุมชนนวัตกรรมทั้ง 4 รูปแบบ ซึ่งได้นำเสนอไว้ในผลการวิจัยข้างต้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ การผลักดันผลงานวิจัยเข้าสู่การบริหารงบประมาณขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น หลักสูตรท้องถิ่น “ติ่มดโบราณ” มัคคุเทศก์น้อยเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำผลการวิจัยไปต่อยอด เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตต่อไป โดยเฉพาะการผลักดันหลักสูตรท้องถิ่น “ติ่มดโบราณ” และมัคคุเทศก์น้อยเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชน ให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนรายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2560). *เครื่องมือทำงานวัฒนธรรมชุมชนและสื่อพิธีกรรมศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- กัญญารัตน์ แก้วกมล และคณะ. (2564). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*, 11(1), 75-91.
- ญาณิศา เฟื่อนพะ และประสพชัย พสุนนท์. (2564). นวัตกรรมชุมชนเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน. *วารสารวิทยาการการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*, 8(2), 32-44.
- ณดา จันทรสม. (2566). *ขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นซอฟต์แวร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2568, จาก <http://nida.ac.th>
- ดวงพร คำณวัฒน์ และคณะ. (2559). *วัฒนธรรมสมดุล : เพิ่มมูลค่าด้วยคุณค่าอย่างสร้างสรรค์*. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. (2549). *ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญากับการ สรรสร้างรค คุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ชาติรี มณีโกศล, ธรรมศ ศรีรัตนบัลล์, นิโบล วิมลสิทธิชัย และพุทธชาติ ยมกิจ. (2567). *ปอยหมั่งกะป่า: การฟื้นคุณค่าประเพณีเขาวงกต จากวิถีชุมชนไทใหญ่บ้านผาป่องสู่เทศกาลวัฒนธรรมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน*. (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). กองทุนส่งเสริม ววน.และ บพท.
- ธัญญะ. Com. (2566). *วิทยาสถานเพื่อการพัฒนาพื้นที่*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://xn--b3c1azae1fva7a.com/cultural-capital-management-institute>
- นราวิทย์ ดาวเรือง. (2567). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในฐานะเครื่องมือสืบค้นประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม*. (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์). กองทุนส่งเสริม ววน.และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)

- นุรีดา จะปะเกีย, นิรุสรา มินทรศักดิ์, ปพน บุชยมาลัย และมินา ระเด่นอามัด. (2567). *การยกระดับเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนพหุวัฒนธรรม “ว่าวบุรงนิบง” สู่เทศกาลวัฒนธรรมของจังหวัดยะลา*. (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์) กองทุนส่งเสริม ววน. และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *หมายเหตุวัฒนธรรมร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์ร่วมสมัย.
- นัชชา อยู่เงิน, ปัญญา เสนาเวียง และยุวดี อินสำราญ. (2567). *การฟื้นฟูและสืบสานประเพณีไหว้เจ้าพ่อศรีนครเตาในเขตพื้นที่วัฒนธรรมชุมชนชายขอบทุ่งกุลาร้องไห้ด้านทิศตะวันตกสู่การปลูกจิตสำนึกและสร้างเศรษฐกิจฐานรากผ่านตลาดวัฒนธรรมชุมชนกรณีศึกษาบ้านเมืองเตา อำเภอยะรังภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม*. (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์) กองทุนส่งเสริม ววน. และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).
- ประกาศิต อนุภาพแสนยากร, ประจวบ จันทร์หมื่น และเอมอร แสนภูวา. (2567). *การยกระดับคุณค่าและมูลค่าวัฒนธรรมข้าวลุ่มน้ำมูล พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ*. (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์) กองทุนส่งเสริม ววน. และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, สุทธิชัย อบอุ่น, สหทัยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ ฮาซันนารี. (2548). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- ปริญ ภัทรปัญญากร, มนตรี เตียนพลกรัง, อภิชาติ ดีไม้น้อย และนรินทร์รา มิ่งโกล. (2567). *การฟื้นฟูและสืบสานประเพณีการไหว้บ่อพันขันเพื่อปลูกจิตสำนึกเยาวชนและสร้างเศรษฐกิจฐานรากผ่านตลาดวัฒนธรรม ข้าว -ปลา -เกลือ*. (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์) กองทุนส่งเสริม ววน. และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).
- ยงยุทธ ชูแว่น. (2545). ความสำคัญและขอบเขตของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบัน. *วารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 25(1), 102-114.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. (2524). *สมาคมลับอันยิ่งใหญ่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453*. กรุงเทพฯ: (วิทยานิพนธ์ อม). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2543). *ท้องถิ่นวัฒนา*. สืบค้นเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=624>
- สีลาภรณ์ บัวสาย และธนภณ วัฒนกุล. (2568). *การจัดการทุนวัฒนธรรมไทย: ทฤษฎีและการปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).
- สุนทรชัย ขอบยศ. (2562). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาฐานท้องถิ่นที่เข้มแข็งและยั่งยืน. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 17(2), 115-138.
- เสรี พงศ์พิศ. ในกานนท์ คุ่มสุลา. (2562). นวัตกรรมท้องถิ่นรุ่นใหม่กับการแพร่กระจายนวัตกรรมสู่ชุมชน. *วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิต*, 13(2), 263-264.
- หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่. (2566). *ความเป็นมาหน่วย บพท*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://pmua.or.th>

- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2548). *ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน: ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อัญชิชา มั่นคง. (2560). บทบาทของทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษาชุมชนในตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. *วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 12(39), 90-100.
- อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง. (2566). ภูมิทัศน์วัฒนธรรม: นิยาม แหล่งวิทยาการ กระบวนทัศน์ และกระบวนการศึกษาเพื่อการพัฒนาทางวัฒนธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 42(6), 990-1006.
- เอี่ยม ทองดี คณะ. (2544). พลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 20(2), 97-116.